

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ادبیات تطبیقی

ادبیات تطبیقی

دکتر طه ندا

ترجمه

دکتر حجت رسولی

۱۳۹۴

فهرست مطالب

پیشگفتار مترجم.....	نه
مقدمه مترجم.....	یازده
مقدمه مؤلف.....	چهل و پنج
بخش یکم: کلیات.....	
۱.....	۱
تعریف ادب و ادبیات.....	۳
تعریف ادبیات تطبیقی.....	۸
اهمیت مطالعات تطبیقی در ادبیات.....	۱۲
شرایط مطالعه در ادبیات تطبیقی.....	۱۶
نگرشی تطبیقی بر ادبیات ملت‌های مسلمان.....	۱۷
روش مطالعات تطبیقی در ادبیات ملت‌های مسلمان.....	۱۹
الگوهای ادبی در جهان اسلام.....	۲۱
محمد اقبال.....	۲۱
پیوند ادبیات ترکی با ادبیات فارسی.....	۲۵
شیخ اجل، سعدی شیرازی.....	۲۷
علی شیر نوایی (۱۵۰۱-۱۴۴۱م).....	۲۸
ابن عربشاه (۱۴۵۰-۱۳۸۹م).....	۲۹
محمد عاکف (۱۹۳۶-۱۸۷۳م).....	۲۹
یحیی کمال بیاتلی (۱۹۵۸-۱۸۸۴).....	۳۰
پی‌نوشت‌های بخش یکم.....	۳۱
بخش دوم: جریان‌های لغوی.....	
۳۵.....	۳۵
زبان عربی در جهان اسلام.....	۳۷
رابطه میان زبان عربی و فارسی.....	۳۹

۳۹.....	زبان فارسی
۴۵.....	مشکلات فارسی‌زبانان در زبان عربی
۵۶.....	واژگان فارسی در زبان عربی
۶۳.....	واژگان عربی در زبان فارسی
۶۸.....	رابطهٔ میان زبان فارسی و ترکی
۷۵.....	رابطهٔ میان زبان فارسی و اردو
۷۶.....	پی‌نوشت‌های بخش دوم
۸۳.....	بخش سوم: جریان‌های ادبی
۸۵.....	نقل معانی
۹۲.....	تأثیر قرآن بر ادبیات فارسی
۹۳.....	اسلام و ادبیات عرفانی
۹۳.....	تأثیر شاعران عرب بر شاعران ایرانی
۹۳.....	متن‌بندی و شاعران ایرانی
۹۴.....	ابونواس و رودکی
۹۷.....	ارداویراف، ابوالعلاء، خیام و دانته
۹۸.....	رسالة ارداویرافنامه
۹۹.....	رسالة الغفران ابوالعلاء معری
۱۰۴.....	نگرشی تطبیقی به برخی از آثار مهم ادبی
۱۰۴.....	جاویدنامهٔ اقبال
۱۰۴.....	کلیده و دمنه
۱۱۳.....	مرزبان‌نامه
۱۱۴.....	الف لیلة و لیلة (هزار و یک شب)
۱۱۴.....	لیلی و مجنون در ادبیات عربی
۱۱۶.....	لیلی و مجنون در ادبیات فارسی
۱۲۱.....	لیلی و مجنون در ادبیات ترکی
۱۲۳.....	مقامه‌نویسی در ادب عربی و فارسی
۱۲۴.....	مقامات بدیع‌الزمان همدانی
۱۲۷.....	مقامات حریری
۱۳۶.....	تأثیر مقامات عربی بر ادبیات فارسی

پی‌نوشت‌های بخش سوم	۱۴۴
بخش چهارم: رویدادهای تاریخی و مناسبت‌های اجتماعی	
شهادت امام حسین(ع)	۱۵۳
روضه‌خوانی	۱۵۶
اشعار محتشم کاشانی	۱۵۶
تعزیه‌خوانی	۱۵۷
سقوط بغداد	۱۵۷
آنتونیوس و کلئوپاترا	۱۵۸
نمایشنامه شکسپیر	۱۵۹
آنتونیوس و کلئوپاترا در نمایشنامه شوقی	۱۶۲
جشن‌های باستانی ایرانی و بازتاب آن در ادب عربی	۱۶۵
نوروز	۱۶۵
جشن مهرگان	۱۷۱
جشن سده	۱۷۳
وزن‌ها و قالب‌های شعری فارسی و عربی	۱۷۵
ساختار قصیده	۱۷۷
پی‌نوشت‌های بخش چهارم	۱۸۱
بخش پنجم: سابقه و عوامل تأثیر تمدن اسلامی در اروپا	
سابقه و عوامل تأثیر تمدن اسلامی در اروپا	۱۸۵
اثرپذیری زبان‌های اروپایی از عربی و فارسی	۱۸۷
واژگان	۱۸۷
تأثیرات ادبی	۱۸۸
داستان‌نویسی	۱۸۹
هزار و یک شب	۱۹۰
کلیله و دمنه در ادبیات اروپا	۱۹۴
شاهنامه فردوسی در ادبیات اروپا	۱۹۶
عمر خیام در ادبیات اروپا	۲۰۰
گوته و ادبیات اسلامی	۲۰۳
۱. اسلام	۲۰۴

۲۰۵	۲. ادبیات فارسی
۲۰۶	ریلکه
۲۰۷	پی‌نوشت‌های بخش پنجم
۲۱۱	واژه‌نامهٔ فارسی به عربی
۲۱۳	واژه‌نامهٔ عربی به فارسی
۲۱۵	نمایه

پیشگفتار مترجم

دکتر طه ندا، نویسنده این کتاب، از استادان و محققان برجسته جهان عرب به‌شمار می‌آید که عمری را در تحقیق و تدریس ادبیات سپری کرده است. وی تحصیلات خود را در زمینه زبان و ادب عربی در مولدش، مصر، به انجام رسانید و علاوه بر آن، آشنایی با زبان‌های شرقی و از جمله زبان و ادب فارسی را وجهه همت خویش قرارداد و سال‌ها در دانشگاه‌های مصر و بیروت به تدریس و تحقیق پرداخت و سرانجام در سال ۱۹۹۹، ستاره عمر او به خاموشی گرایید.

طه ندا را باید به حق از افراد صاحب‌نظر در زمینه ادبیات تطبیقی به‌شمار آورد. دکتر حسام‌الخطیب که خود از صاحب‌نظران در ادبیات تطبیقی است، در کتاب *آفاق الأدب المقارن*^۱ با اشاره به تحقیقات و مطالعات طه ندا در ادبیات تطبیقی می‌نویسد:

طه ندا از برجسته‌ترین کسانی به‌شمار می‌آید که در این زمینه به تحقیق و تفحص پرداخته است. شایان توجه است که گرایش طه ندا به ادبیات مشرق زمین و ادب اسلامی و عربی مانع از آن نیست که شرایط تاریخی و فرهنگی زمینه‌ساز شکل‌گیری ادبیات تطبیقی اروپا را درک کند و به‌خوبی تشخیص دهد؛ بنابراین وی به ادبیات اروپا و تأثیر آن بر ادبیات و فرهنگ کشورهای و ملت‌های مختلف نیز توجه دارد.^۲ حسام‌الخطیب می‌افزاید:

طه ندا از سویی می‌کوشد با جریانی که علم مخالفت با دیدگاه‌های محققان ادبیات تطبیقی در فرانسه را برافراشته و به کلی آن را رد می‌کند، هم‌نوا نشود و از سوی دیگر، خود به گرایش اروپامحوری^۳ محققان فرانسوی در ادبیات انتقاد می‌کند و با تأکید بر مناسبت‌های اسلامی در ادبیات عربی و طرح جهانی ادبی- فرهنگی که در فضایی مستقل از اروپا شکل گرفته و ویژگی‌های خاص خود را داراست، می‌کوشد در عمل موجودیت مستقل ادبیات تطبیقی شرقی و اسلامی و عربی را در برابر اروپاییان اثبات کند. از این‌رو، بر این امر پای می‌فشارد که ادبیات

۱. حسام‌الخطیب، *آفاق الأدب المقارن*، ج ۲ (دمشق: دارالفکر، ۱۹۹۹)، ص ۲۵۵.

2. euro-contrism

3. euro-centrism

تطبیقی در جهان اسلام و عرب راهی جدای از راه اروپاییان را می‌پیماید و مطالب، انگیزه‌ها و اهداف تحقیقاتی آن به کلی با شیوه اروپاییان تفاوت دارد.

از طه ندا آثار متعددی در زمینه ادبیات و ادبیات تطبیقی به‌ویژه در حوزه ادبیات عربی و فارسی بر جای مانده که کتاب پیش‌رو یکی از آثار قلمی ارزشمند اوست. وی در این کتاب، سه زبان اصلی و مهم تمدن اسلامی را که هر یک زبان انبوهی از مردم بوده است، یعنی عربی، فارسی و ترکی، محور بحث‌های خود قرار داده و ارتباط میان فرهنگ و ادب بر جای مانده از این زبان‌ها و تأثیرگذاری هر یک بر دیگری را به بحث کشیده است. افزون بر آن، فصلی را نیز به تأثیر زبان عربی و فارسی بر زبان‌های اروپایی اختصاص داده است.

از این‌رو، مطالعه این کتاب به عموم دانشجویان زبان و ادبیات عربی و فارسی توصیه می‌شود؛ به‌ویژه این کتاب برای دانشجویانی مفید خواهد بود که برای نخستین‌بار به مطالعه این بحث می‌پردازند و می‌خواهند با اصول کلی و مبادی ادبیات تطبیقی به زبانی ساده آشنا شوند.

توفیق ترجمه این کتاب در سال ۱۳۸۱ دست داد و در همان سال نیز به انجام رسید؛ ولی به علل مختلف انتشار آن مدتی به تأخیر افتاد و در سال ۱۳۸۳ منتشر شد.

از چاپ نخست این کتاب قریب ده سال می‌گذرد. در این مدت، با وجود انتشار آثار جدیدی درباره ادبیات تطبیقی همچنان محققان و دانشجویان رشته‌های درسی عربی و فارسی از این اثر طه ندا استفاده می‌کنند و از آن در کنار دیگر کتاب‌ها استقبال می‌شود. علاقه محققان به مطالعه این کتاب و نایاب شدن این ترجمه انتشار چاپ دوم را ضروری کرد. در این چاپ، بسیاری از اغلاط و نارسایی‌های چاپ نخست که برخی را خوانندگان، دانشجویان و دوستان یادآور شده بودند، اصلاح و جبران شد. افزون بر آن، مقدمه‌ای نسبتاً مفصل درباره ادبیات تطبیقی، تعاریف، نشأت، سیر تحول و حوزه‌های مفهومی آن افزوده شد. اکنون چاپ جدید کتاب با ویرایش جدید تقدیم خوانندگان و علاقه‌مندان به موضوع ادبیات تطبیقی می‌شود. در اینجا لازم است از همه دوستان و دانشجویانی که اغلاط ترجمه را یادآور شدند، تشکر کنم به‌ویژه آقای بهزاد حشمتی، دانشجوی دکتری رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید بهشتی که با دقت و علاقه‌مندی، در اعمال اصلاحات مترجم را یاری رساندند. همچنین از آقای منصور نظام‌آبادی که زحمت و ویرایش کتاب را متقبل شدند و سرکار خانم‌ها سمیرا دهقان بابت حرف‌چینی و صفحه‌آرایی و فروغ کاظمی برای همکاری‌شان در مراحل آماده‌سازی متن برای چاپ و سرانجام انتشارات دانشگاه شهید بهشتی که چاپ کنونی و انتشار این اثر را پذیرفت صمیمانه سپاسگزارم.

حجت رسولی

دانشیار دانشگاه شهید بهشتی

۱۳۹۴